

MEMORIAL
General Marii Wittek

TOK
AK
Poznań
Halina

SMORAWIŃSKA

zam. **Preibisz**

ps. „Myszka”

992/VSK
1

SPIS ZAWARTOŚCI TECZKI — SMORAWIŃSKA Halina

zalm. Preibisz

ps. „Myszka”

T. 992/wsk

I/1. Relacja ✓ k. 2, s. 1-2

I/2. Dokumenty (sensu stricte) dotyczące osoby relatora —

I/3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące osoby relatora —

II. Materiały uzupełniające relację ✓ k. 3, s. 1-3

III/1 — Materiały dotyczące rodziny relatora —

III/2 — Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r.

III/3 — Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945) —

III/4 — Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945 r. —

III/5 — inne

IV. Korespondencja —

V. Nazwiskowe karty informacyjne ✓

VI. Fotografie ksero zob. pkt. II/2 s. 2

I₁ Relacje

- Biogram H. Smorawińskiej [b.a.], [b.d.], ryps, kopia, k. 2, s. 1-2
Przystąpiła do fundacji H. Nowicka, 1998r.

SMORAWIŃSKA PREIBISZ Halina, pseud. "Myszka", pracownik unyślowski.
Oficer Dywersji Specjalnej W.P., ppor. rez. W.P.

C. Józefa Smorawińskiego z zawodu przemysłowca i Marii z Dobrowolskich. Ur. 25 kwietnia 1907 r. w Poznaniu. Posiada wykształcenie średnie. Do wybuchu wojny pracowała jako referentka w Stacji Chemiczno-Rolniczej Wielkopolskiej Izby Rolniczej w Poznaniu.

Latem 1939 r. po nawiązaniu kontaktu z kpt/mjr Wincentym Wierzejewskim, została powołana do Służby Specjalnej W.P. i skierowana na przeszkolenie w zakresie dywersji i szyfrowania w ośrodku szkoleniowym Ekspozytury 2 w Rawce pod Skierwiewicami.

Wraz z mjr W. Wierzejewskim i kierownicą Franciszką Godzichem brała udział w kilku następujących wyjazdach do różnych miejscowości na obszarze DOK VII, których celem było zaprzysięganie żołnierzy TOK, a następnie dostarczanie im materiałów bojowych w specjalnych zasobnikach. W ten sposób przygotowywano ją do służby łączności konspiracyjnej w okręgowej sieci bojowej TOK.

Po wybuchu wojny pracowała w firmie TRBIT w Poznaniu razem z Czesławem Surmą, kierownikiem Związku Odwetu, w którym to H. Smorawińska Preibisz pełniła funkcję sekretarki i organizatorki. Przez Czesława Surmę została skontaktowana z płk Rudolfem Ostriańskim, komendantem Poznańskiego Okręgu ZWZ/AK. Po ucieczce Czesława Surmy do Warszawy i reorganizacji Związku Odwetu przeszła do pracy konspiracyjnej w Sztabie Okręgu Poznańskiego. Pracowała w pierwszej kolejności z płk Ostriańskim, a potem prowadziła kancelarię szefa O.II. Przygotowywała zskodowane meldunki dla Komendy Głównej ZWZ/AK, kontaktowała się z kurierami, od których również przyjmowała pieniądze przeznaczone dla Okręgu.

Ze zdeko'spirowania Kome'dy Okręgu Poznańskiego została aresztowa'na 3 czerwca 1943 r. Poddawo ją długiemu i cięskiemu śledztwu i więzienie najpierw w Domu Żołnierza a potem w barakach Fortu VII. 30.11.1943 r. przewieziono ją do obozu w Żabikowie , a w kwietniu 1944r. do obozu koncentracyjnego w Ravensbruck /Numer obosowy 34 311 /.W dniu 6 maja 1945 r. została wyzwolona z obozu przez wojska amerykańskie.W czerwcu tegoż roku wróciła do kraju.

Pracowała aż do emerytury w Stacji Chemiczno-Cholwicznej Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa jako referent.

Ze pracą ko'spiracyjną w TOK, SZP/ZWZ/AK została odznaczona

Krzyżem Walentych Nr.leg. 36 735

Krzyżem AK

Medalem Wojska - czterokrotnie

Bibliografia:

OKRZM Poznań- sygn. NO. 2/70 r.1970

"Pamięt'iki ocalałych".Wspomnienia więźniów hitlerowskich miejsc kaźni w Wielkopolsce".Aleksandra Zielersewska,"Przetrwanie było naszą dewizą".Wydawnictwo Poznańskie 1983.

Załącznik Nr 1 do Instrukcji Nr 7 Górsienby dla Rakoria przesłanej do kraju 5.11.1939 r. Odpis w zbiorach Mariana Woźniaka

Kronika Wielkopolski, Nr 1 /50/ Rok 1989.Wyd. PWN

Studia Polski Podziemnej w Londynie, Materiały Instrukcji Nr 7 dla ob.Rakoria - Odpis w zbiorach Mariana Woźniaka

II Materiały uzupełniające relację

- M. Wozniak, Tajne struktury dywersji i wywiadu wojska Polskiego w Wielkopolsce 1938-1939 [w:] KRONIKA Wielkopolski nr 1, 1989, mps, kopia, k. 3, s. 1-3

Wzrost: 160 cm, ciężar ciała: 65 kg, kolor włosów: ciemny, kolor oczu: niebieski, wykształcenie: średnie, data urodzenia: 1914 r., miejsce urodzenia: Wielkopolska, 44 Nęzka, Polak, nr 1 (50) - 1984

MARIAN WOZNIAK

pseudonimami cyfrowymi. Wyjątek od tych zasad stanowią jedyny kurs (według aktualnego stanu badań) zorganizowany w Poznaniu w końcu sierpnia 1939 r. w Domu Żołnierza. Zgromadził on kilkunastu kursantów, głównie z południowej Wielkopolski, i oficjalnie dotyczył obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej, a dla niektórych był „kursem ratowników PCK”. Zajęcia praktyczne przeprowadzono na poligonie Biedrusko. Według niektórych relacji kurs ten stanowił uzupełnienie zajęć przeprowadzonych przez oficerów dywersji specjalnej na zaimportowanym obozie letnim w powiecie kępińskim. Uczestnicy wszystkich kursów organizowanych dla sieci TOK po zdaniu egzaminów otrzymywali specjalne książeczki rozpoznawcze i kalendarzyki, a po zakończeniu szkolenia wracali do miejsc zatrudnienia (oficjalnie wracali z urlopu).

2. Kierownictwo TOK na obszarze Wielkopolski

Dzieje wielkopolskiej sieci dywersji i wywiadu dywersyjnego, wchodzących w skład ogólnokrajowej TOK, wiązały się z osobą kpt. Wincentego Wierzejewskiego. Ta barwna postać działacza niepodległościowego zasługuje na szczególniejsze przedstawienie, zwłaszcza że zarówno jego biografowie, jak też historycy czasów najnowszych nie zauważali jego zasług w zakresie organizacji służb specjalnych na obszarze Wielkopolski, zwłaszcza w latach 1938 - 1939. Był wybitnym działaczem niepodległościowym Wielkopolski w okresie zaboru pruskiego, od początku związanym z ruchem skautowym i harcerskim. Urodził się 29 listopada 1889 r. w Poznaniu jako syn bednarza. Szkołę średnią i studia malarskie odbył w Krakowie, gdzie zbliżył się do galicyjskiego ruchu niepodległościowego. W 1912 r. był współtwórcą skautingu w Poznaniu. Zmobilizowany w 1914 r. do armii pruskiej, wkrótce zdezerterował, stając w Poznaniu na czele Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego. W Powstaniu Wielkopolskim dowodził kompanią skautową, a następnie odbył szlak bojowy 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich (55 pp). Po zakończeniu wojny polsko-radzieckiej przez pewien okres służył w 55 pp w Lesznie, a następnie był wykładowcą w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w Śremie. Do 1932 r. pełnił odpowiedzialne stanowisko szefa Przystosowania Wojskowego i Wychowania Fizycznego w Okręgowym Urzędzie PW i WF w Poznaniu, będąc na etacie samodzielnego referenta informacyjnego DOK VII. Jednocześnie zajmował się sprawami mniejszości niemieckiej.

Wydaje się, że w tym okresie został wprowadzony w problematykę planowanej przez Oddział II sieci dywersji specjalnej. Natomiast bezwątpienia wiązało się z tym mianowanie go inspektorem obszarowym. Niejasne natomiast pozostaje przeniesienie kpt. W. Wierzejewskiego na

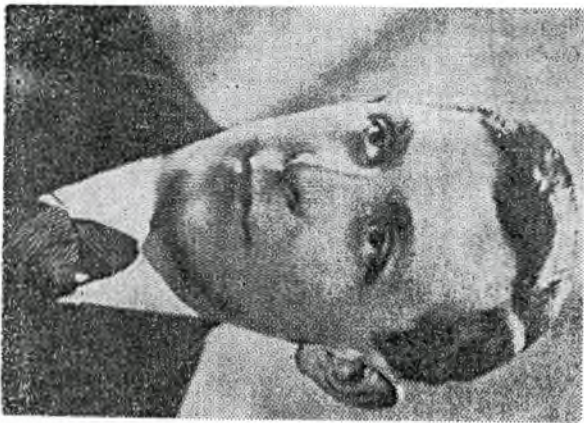
TAJNE STRUKTURY DYWERSJI I WYWIADU

Kpt./mjr Wincenty Wierzejewski („Skaut”), inspektor obszarowy dywersji specjalnej dla obszaru DOK VII, główny organizator sieci dywersyjnej w Wielkopolsce, od 1939 r. na emigracji. Wszystkie fotografie ze zbiorów M. Wozniaka

stanowisko zastępcy komendanta Składnicy Westerplatte, gdyż wiadomo, że właśnie od 1933 r. datuje się ścisła współpraca z pplk. Jakubowskim i pplk. Steifferem z Oddziału II, a następnie wręcz serdeczne stosunki z mjr. Władysławem Żychonim, po objęciu przez niego kierownictwa Ekspozytury 3 Oddziału II w Bydgoszczy. Jest wysoce prawdopodobne, że przeniesienie na Westerplatte mogło służyć zmyśleniu kontrwywiadu niemieckiego, sugerując wycofanie z służby liniowej. Tym bardziej że w 1935 r. kpt. Wierzejewski został z dość dużym rozgłosem przeniesiony w stan spoczynku. Zwraca też uwagę ostentacyjne zbliżenie do środowisk artystycznych.

W życiu codziennym tego działacza nieorientowany obserwator dostrzeżać odchodził od zainteresowań sprawami wojska. Tych zmian nie można nie dostrzegać, ale brak też podstaw do ich przeceniania. Zwłaszcza uwagę żywe kontakty W. Wierzejewskiego w czasie jego służby na Westerplatte z mieszkańcami Poznania, którzy później stanowili związek kierowniczej „trójki” obszarowej TOK w Wielkopolsce, by wymienić tu Halinę Smorawińską, Czesławę Surnę czy Tadeusza Ferencę. W 1935 r., a więc po oficjalnym przeniesieniu kpt. Wierzejewskiego w stan spoczynku oraz przejściu przedstawicielstwa katowickiej firmy „Smolobit” w Poznaniu przy ul. Mostowej, zwraca uwagę szereg przedsięwzięć personalnych, które doprowadziły do zatrudnienia w tym przedstawicielstwie por.

Por. Czesław Surma („Maryś”), kierownik „trójki” obszarowej dywersji specjalnej w Wielkopolsce, od 1940 r. szef Wielkopolskiego Kierownictwa Związku Odwetu ZWZ

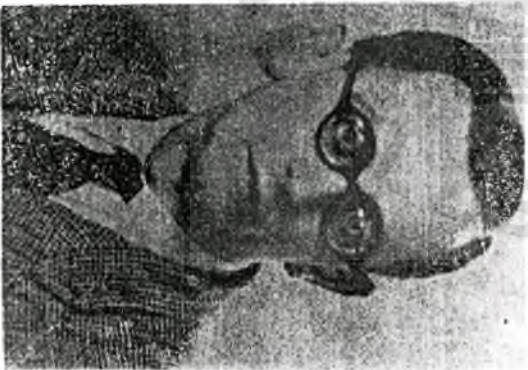
rez. Czesława Surmy, por. rez. Wojciecha Nieciengiewicza, a nawet kierownicy Franciszka Godzicha. Wszystkie te osoby wkrótce stały się zaprzyśiężonymi żołnierzami dywersji.

Por. Czesław Surma po zaprzysiężeniu uczestniczył w dwóch kursach organizowanych bezpośrednio przez Ekspozyturę 2. Ten stosunkowo młody działacz harcerski urodził się 6 czerwca 1907 r. w Połajewie k. Obornik w rodzinie kupieckiej. W czasie nauki w gimnazjum im. I. Paderewskiego w Poznaniu związał się z ruchem harcerskim, uzyskując stopień podharcmistrza. Był oficerem rezerwy 86 pp, znanym aktywnością poznańskiej drużyny harcerskiej „Wilków Morskich”. W okresie przedwojennym czynnie uczestniczył w życiu społecznym i politycznym Poznania.

Tadeusz Ferenc urodził się w Poznaniu w 1905 r. w rodzinie inteligentnej. Ze względu na stan zdrowia nie był zdolny do odbycia zasadniczej służby wojskowej. Ukończył średnią szkołę handlową, podejmując pracę w Ubezpieczalni Krajowej. Władał biegle językiem niemieckim. Aktywnie uczestniczył w działalności Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i innych organizacji kościelnych. Kpt. W. Wierzejewski znał go od dzieciństwa. W rozmowach toczonych w obecności rodziny Ferenców kpt. Wierzejewski nie krył, że docenia wielki patriotyzm Tadeusza. Według relacji Leokadii Ferenc włącznie T. Ferenc w szeregi TOK nastąpiło już w 1936 r. Od tego bowiem roku brał udział w wyjazdach szkoleniowych i operacyjnych, nierozstając się z bronią, głównie na obszar

Centralnego Okręgu Przemysłowego. Specjalnością T. Ferencą było szycie i tajnopisy. W 1938 r. W. Wierzejewski zlecił mu prowadzenie ewdencji sieci wielkopolskiej TOK. Cała dokumentacja znajdowała się w prywatnym mieszkaniu. W. Wierzejewskiego w Poznaniu przy ul. Słowackiego 35. Wiadomo także, że T. Ferenc po uszkodzeniu oka przeszedł na emeryturę, stąd sprawom TOK poświęcił się w całości.

Halina Smorawińska znała kpt. W. Wierzejewskiego od lat młodzieńczych. Współ z siostrą, żoną oficera Wojska Polskiego, odwiedzała go w czasie jego służby na Westerplatte. Urodziła się 25 kwietnia 1907 r. w Poznaniu w rodzinie inteligentnej. Po starannym wykształceniu podjęła pracę w Wielkopolskiej Izbie Rolniczej w Poznaniu. W początkach lata 1939 r. przedstawiono jej propozycję bliższej współpracy ze specjalnymi służbami Wojska Polskiego. Według relacji dopiero w sierpniu 1939 r. na polecenie kpt. W. Wierzejewskiego odbyła przeszkolenie w zakresie dywersji i szyfrowania w ośrodku szkoleniowym Ekspozytury 2 w Rawce pod Skierniewicami. W kursie uczestniczyło 12 kobiet z różnych regionów Polski. W czasie kursu mówiono wyraźnie, że stanowią kadry działających na tyłach nieprzyjaciela. Bezpośrednio z kursu, około 16 sierpnia, udała się samochodem służbowym TOK do Poznania. Brała

Tadeusz Ferenc („Cywil”), członek „trójki” obszarowej dywersji specjalnej w Wielkopolsce

Halina Smorawińska („Myszka”), członek „trójki” obszarowej dywersji specjalnej w Wielkopolsce, od 1940 r. w Poznanskim Okręgu ZWZ

udział w kilkunastu wyjazdach do różnych miejscowości na obszarze DOK VII, których celem było zaprzyśięganie żołnierzy TOK, a następnie do-
starczenie im materiałów bojowych, w specjalnych zasobnikach. Miało
to na celu przygotowanie jej do służby łączności konspiracyjnej w okrę-
gowej sieci bojowej TOK.

Do najbliższych współpracowników kpt. W. Wierzejewskiego należał
ks. dr Tadeusz Paulus, kapelan Powstania Wielkopolskiego. Jego dziełem
było włączenie do akcji szeregu innych kapelanów. Wymienimy tu przy-
kładowo ks. prof. Tadeusza Grunwalda i ks. kanonika Szczepana Janasi-
ka. Należy sądzić, że należał do nich także bohater Powstania Wielkopol-
skiego, ks. kpt./mjr Mateusz Zabłocki, powszechnie uważany za organiza-
tora zastępczej administracji Gniezna we wrześniu 1939 r.

Inny charakter miały służbowe kontakty kpt. W. Wierzejewskiego
z grupą oficerów przydzielonych we wrześniu 1939 r. do batalionów Ob-
rony Narodowej. Do grupy tej zaliczyć należy w szczególności kpt. Igna-
cego Sęka, odpowiedzialnego za organizację szkolnych formacji Przysto-
sobienia Wojskowego, a jednocześnie inspektora rejonu pułkowego PW
58 pp. Można domniemywać, że w sprawie TOK byli częściami w tajemni-
czeni szanowani obywatela Poznania, uchodzący za bliskich przyjaciół
kpt. W. Wierzejewskiego. Wymienimy tu przykładowo inż. Henryka Ku-
charskiego, inż. Szalińskiego, Henryka Dembińskiego czy dyrektora Ko-
walewskiego.

Zadania związane z organizacją związków w wywiadu obronnego TOK
powierzył kpt. Wierzejewski początkowo kpt. rez. Antoniemu Wiśnie-
wskiemu, którego znał osobiście z okresu Powstania Wielkopolskiego. Był
to ogólnie szanowany kupiec poznański, a następnie gdyński. Według
relacji ppor. rez. Bernarda Łamaszewskiego, koncepcja organizacyjna siatki była od-
komendnym kpt. Wiśniewskiego, który był pod-
początku przewidziana jako dalekosiężna, przewidująca nie tyle ewentu-
alność zajęcia obszaru Wielkopolski w przypadku wojny, ale ukierunko-
wująca przyszłe zadania wywiadowcze na przemysły zbrojeniowym. Wer-
sja ta wydaje się wątpliwa, choć ppor. B. Łamaszewski już od początko-
wych tygodni okupacji hitlerowskiej był organizatorem wywiadu dywer-
syjnego w Zakładach Cegielskiego i faktycznie jego zwierzchnikiem był
kpt. Wiśniewski, choć nie przebywał wówczas w Poznaniu, lecz w Gdyni.

Właściwy rozwój siatki wywiadu dywersyjnego TOK w Poznaniu
wiązał się jednak z podjęciem tajnej misji przez etatowego oficera wy-
wiadu Korpusu Ochrony Pogranicza, ppor. Stefana Łapickiego oraz jego
zastępcy, ppor. Bogdana Mystkowskiego (ps. Wiktor) w 1938 r. Według
wiarogodnej relacji oficera tej siatki, ppor. Floriana Sędzińskiego (ps.
Czarnecki), siatka poznańska była budowana obok sieci agencji Ekspo-
zytury 3 oraz wywiadu SRI i była przygotowywana od podstaw na wy-

Ppor. Bernard Łamaszewski, („Wol-
ski”), współorganizator siatki wy-
wiadowczej, od 1940 r. w wywiadzie
dywersyjnym ZWZ

Franciszek Godzich, kierowca w
„trójce” obszarowej dywersji spec-
jalnej w Wielkopolsce

padek wybuchu wojny. W jej skład wchodził m.in.: mgr Antoni Wargoś,
Stanisław Sierszyński, Feliks Gramowski, Maksymilian Linke, Benon Ga-
luba oraz kilku nie znanych z nazwiska pracowników Zakładów Cegiels-
kiego. Wiadomo także, że w początkowych miesiącach okupacji siatka
poznawska weszła w skład Samodzielnej Ekspozytury Wywiadowczej, szy-
frowanej jako „741”, która w 1941 r. została podporządkowana KG ZWZ
jako Ekspozytura Ofensywna „Lombard”.

Omawiając kadre tajnych struktur dowódczych TOK w Wielkopolsce
należy wspomnieć osobę kierowcy Franciszka Godzicha. Urodził się 12
października 1900 r. w rodzinie chłopskiej. Po ukończeniu nauki zawodu
został w Poznaniu kierowcą taksówki. Ten niezwykle prawy człowiek,
o ugruntowanym poczuciu patriotyzmu, został pozyskany przez kpt.
W. Wierzejewskiego w 1938 r. i oficjalnie zatrudniony w „Smolobicie”.
Po kilku dniach pracy został zaprzyśiężony, a następnie przeszkolony
w zakresie działań dywersyjno-sabotażowych oraz łączności. Wiadomo
także, że od 25 sierpnia 1939 r. brał czynny udział w rozmieszczaniu ma-
teriłów bojowych na całym obszarze Wielkopolski. Natomiast po ogłosze-
niu mobilizacji powszechnej został przydzielony do dyspozycji kpt. Wie-
rzejewskiego jako kierowca specjalnie do tego celu przeznaczanego samo-
chodu osobowego, z rejestracją warszawska. Towarzyszył kapitanowi

I/13

T. 992/wsk

TOK
AK
Poznań

SMORAWIŃSKA Halina

zam. Preibüsz

ps. „Myszka”

V Nazwiskowe karty informacyjne

i

T. 992

TOK
AK
Poznań

SMORAWIŃSKA Halina

zam. Preibisz

ps. "Myszka"

Członek "trójki" drzewowej dywizji specjalnej w
Wielkopolsce, od 1940 r. w Poznańskim
Okręgu ZWZ, ewent. #VI 1943,
IV 1944 - V 1945 Ravensbrück.

MCz 98

SMORAWIŃSKA *Hoza*

Zakład Produkcyjny w Legnicy
TECZKA DO AKT
SWW 1824-331 ZN-96/1

